

ADRIAN DINU RACHIERU

RADU CIOBANU SAU „EXOTISMUL TEMPORAL”

Prozator discret, dar productiv, cum îl văzuse G. Dimisianu, semnând un lung șir de volume, încercând a impune o *nouă viziune* în sfera romanului istoric, despărțindu-se, firesc, de limbajul arhai-zant-eroizant, Radu Ciobanu (n. 1935) s-a refugiat în Istorie, brodând „ipoteze epice”. Evident că efortul reconstitu-tiv-problematizant se bazează pe o temelie documentară; și că, dincolo de „concesiile uzuale”, sub imixtiunile politicului, refugiul i-a îngăduit să cultive *romanul reflexiv*, testând chiar relațiile cu Puterea, ca „temă captivantă”, transferată, însă, în alte epoci. Când aștepta un verdict editorial în privința roma-nului *Heralzii*, apărut în 1983, trecut prin furcile „superavizării”, cu rânduri de modificări, scriitorul, înțeleptit, nota în *Jurnal* că ar trebui să evite cărțile „pe evenimente”, supuse atâtor interpretări conjunc-turale, fluctuante. Și că, orice ar fi, trebuie să muncească, așteptând „loviturile hazardului”, inevitabile. Când încheia *Vămile nopții* (1980), trăia, euforic, „catharsisul”; dar știa prea bine că îndoielile vor veni.

Începuturile sale se leagă de rodnică ucenicie timișoreană, debutând cu schița *Băiatu în Scrisul bănățean* (1958). Trăitor, vreo 25 de ani, în urbea de pe Bega, a cochetat cu poezia („o iubire pierdută”), frecventând Cenaclul tineretului; a abandonat, în anul IV, Agronomia, luând drumul Clujului pentru a urma filologia (1959-1964), sprijinit de Lucian Valea, cu rol providențial. După absolvire, „exilat” la Deva, ca profesor „la seral”, a făcut din scris *un mod de existență*. Acolo, în acei ani, fiind singurul membru al Uniunii Scriitorilor, „primit fără stagiatură” (precizează), după apariția *Crepusculului* (1971), „o carte de nădejde”, s-a împărțit între ședințele la care era convocat de foruri și scris. Dar marea sa dragoste rămâne Timișoara, un oraș „lipsit de complexe”, european, cum va mărturisi într-un lung interviu, provocat de Simona Branc (v. *Recurs la rațiune*, Editura *Excelsior Art*, 2011). Ghid de nădejde prin Timișoara de altădată, el va propune fabuloase incursiuni topografice, fie dezvăluind „un oraș molâu”, cu negustori, cămătări și „case leproase” (precum în *Crepuscul*), fie reconstituind Timișoara copilăriei, în *Arhipelagul* (1987), un roman castrat la *Facla* (vezi episodul ocupației orașului, de către sârbi).

Din exercițiile prozastice, digitații pregătitoare, evident, adunate în volumul de debut (*După- amia-za bătrânului domn*, 1970) va trage, prin nuvela care dă titlul culegerii, primul capitol din *Crepuscul*, un volum bine primit, construit pe formula romanului social. *Crepuscul* se vrea o frescă socială, urmărind,

coborând în atmosfera epocii, destinele unor familii, cu orgolii de clan. Biografia magistratului Sever Moldovan, un maestru al barei, descendent, pe linie maternă, din oștenii lui Avram Iancu se împletește cu radiografia societății transilvane, vestind „zorii unor vremuri noi”. Cercetând astfel de biografii în rama epocii, Radu Ciobanu va prinde, odată cu *Nemuritorul albastru* (1976), „gustul romanului istoric”. Dar e vorba de un roman istoric „actualizat”. *Scriitor profesionist* (din 1973, cum mărturisea), prozatorul s-a fixat, în urma unei excursii bucovinene, vizitând mănăstirile, asupra zugravului Toma, autorul picturilor de la Humor. Ca om liber, zugravul sucevean se înfruntă cu Petru Rareș, prozatorul opunând vocația artistică orgoliului voievodal. Adică, relația artist / putere, cu evident substrat polemic, cercetând aici, ficționalizând, cu „afecțiune adversativă”, o legătură neprobată documentaristic. Dar tema puterii, dezvoltată și în *Vămile nopții* (a doua parte a *Nemuritorului*), îmbracă o aură fantastică (vezi, de pildă, apariția gădelui – „Cel Care Trebuie” sau calul care „bântuie”) și narează, în raportul artist / cărturar și putere, despre orgoliu, loialitate, trădare. Altfel spus, despre creație și existență, un meșter Lorenzo definind sensul artei; adică neistovita căutare a lui Dumnezeu, revelat „prin frumusețea pe care ne învrednicim s-o naștem”.

Și *Călărețul de fum* (1984) glisează între real și imaginar, folosind un material documentar ficționalizat, surprinzând prin formulă. Cu figuri atestate istoric și un „fond” de întâmplări cunoscute, „cuplul” scriitor / Martor, pe baza unui jurnal de campanie al unui ofițer „exemplar”, obișnuit „să gândească”, câștigă carnație epică și salvează vibrația omenescului. De fapt, Radu Ciobanu nu urmărește sever reconstituirea, respectuos cronologic, cât problematizarea, alternând perspectivele narative, convergente unor *teme generice*, cum s-a observat. Și alte titluri, valorificând diversificarea formulelor discursive, se circumscriu politicului, de la *Linia și sfera* (1982), unde Vasile Lupu putea fi citit, devoalează autorul, ca „un fel de prototip al lui Ceaușescu”, la *Roata lumii* (1988), unde Miron Costin ne povățuiește că „scrisul de cărți este fără sfârșit”. O istorie „epistolară” descoperim în *Heralzii*, pendulând, în Ardealul începutului de veac, între cotidian și istoric, confruntând destinele paralele a doi ziariști (Nestor Prodan / Voicu), primul, închis, constatând că „scrisul îi dă putere”. În fine, dacă *Steaua fiecăruia*, apărut în 2004 (după 15 ani), era un roman „întârziat”, *Casa fericirilor* (1986) se dorea un roman de actualitate, nonconformist, deși Radu Ciobanu nu prizase stilul esopic și nu frecventase „crescătorii de șopârle”. A mai tipărit, după '89, plîindu-se pe cerințele pieții (descoperind, cu aviditate, religiosul), un *Mic dicționar de cultură religioasă* (1994) și *Dicționarul rostirilor biblice* (1996), ambele la Helicon.

Cu adevărat remarcabil, ca *raționalist superstițios*, neîncrezător în inspirație, se dovedește Radu Ciobanu în paginile de Jurnal. După ce, firește, a propus un impozant edificiu prozastic. *Țărm târziu* (2004) povestește despre starea de grație (ca „timp moral”) și chinurile scrisului, despre continuitate și „tonul just”, despre cavalcada de întâmplări și defulări (refuzând, de pildă, la Deva, în „amestecătura” revoluționarilor, postura de lider). Sau despre „principiul echilibrului”, văzut în durată istorică, orice eșec pregătind *un nou rost* (cum va dovedi în „lecturile empaticе” adunate în volumul *Între dezastre și miracole*, 2014).

Irepresibilă, deghizată uneori, nevoia de confesiune se adăpostește, de regulă, într-o „formulă incertă”, de o duplicitate nescandaloasă, amestecând biograficul și fictivul. Anii din urmă probează un „tsunami” al memorialisticii. Botezat roman, jurnalul merge, cum s-a observat, spre dezliteraturizare; devine o proză a banalului, alungând, ar spune Livius Ciocârlie, orice „boare de sens”. Radu Ciobanu (în *Arhipelagul*) avea, totuși, alte orgolii. Considerat de unii (G. Pruteanu) o carte „accidentată”, departe de tentațiile cosmeticii literare, romanul lui Radu Ciobanu nu râvnește, în numele mitului sincerității, la o nouă identitate: nu propune o schimbare a măștilor, nu iubește oglinzile mincinoase. Dacă pagina de jurnal trăiește prin scrisul nervos, prin febrilitatea gândului, ținut în albul arendat al paginii, însemnările lui Radu Ciobanu dovedesc un ușor răsfăț calofil. Peste ele curge blândă, mieroasă, lumina retro. Pătrundem într-un arhipelag populat de o lume care a fost; nimic, ne avertizează prozatorul, nu poate fi „salvat în întregime”. Fragmentarismul e implacabil. Sentimentalul Radu Ciobanu invocă puterile clanului, Periamul cu mirificele tărâmurii ale vacanțelor, cititul în cais și explorările în bibliotecă; re trăiește exodul spre Bazoș și „intrarea într-o nouă vârstă”, prin

apariția Silviei (întâlnire învăluită în abur erotic). Înțelege că suferința e una dintre fețele vieții și rememorează clipele grele, ceasurile de crepuscul; oferă un admirabil roman al Timișoarei de altădată, înviind cadre estompate de frigul uitării. O lume așezată, cuminte, care nu disprețuiește toleranța, care iubea prudența. O nostalgie admirativă erupe pentru orașul „fără seamă”, pentru parcurile lui fabuloase, topind contrastele etnice și lingvistice, întreținând un humus artistic.

Dar romanul lui Radu Ciobanu este și un jurnal de creație. Consemnează lecturile („înghițind” cărți tangente cu tema care-l frământă), recunoaște cu franchețe neliniștile, căutările, tatonările. Este obsedat de cartea lui Toma, are voluptatea de a se scufunda într-o epocă; țintește fresca și vrea atmosferă cotidiană, demitizată. Are ambiția de a reabilita romanul istoric (plasat la periferia gustului), de a trezi trecutul și acuză „frica de început”. Ezită. Simte că se apropie „ceasul facerii”. A adunat un „material haotic”, e amenințat de „epuizarea documentării”. Scriitorul are zile de grație, trăiește pentru fiecare propoziție așternută o mare bucurie. Și, imediat, e asaltat de îndoieli; scrisul merge lent, resimte zădărnicia unor pagini. Avem în față, așadar, o diagramă a „eroismului” scriitorului, pendulând între credința utilității și gândul nemulțumit, răzvrătit, neantizându-i încercările.

Urmărim, tot pentru documentarea la „Cartea Zugravului”, o expediție în Bucovina, eliberând ancestrale afinități; oamenii sunt deschiși și domoli, prozatorul e entuziasmat. Invocă „duhul”, culoarea, tonalitatea, amendează zilele noastre expeditiv, pândite de superficialitate, gloata turiștilor, cântă „civilizația lemnului”. Se simte acasă, parcă n-ar mai pleca, glorificând, prin popasul sucevean, o cetate născută „din nevoie”, nu din trufie.

Arhipelagul era și un grațios jurnal de lectură. Zidit între cărți („Simt nevoia de aer și de mișcare, dar nu mă îndur”, recunoștea), scriitorul își reactiva spaime latente. E terorizat de „golul” dintre două cărți. Notele de lectură deconspiră un cititor rafinat, animat de o voluptate migăloasă. Textul mustește de observații inteligente. Scriitorul ne introduce în laboratorul propriu, dar nu-și maschează nemulțumirile privind „felul în care scrie”. Caută dialogul. Ne provoacă fiindcă „arta este singurul teritoriu liber al lumii”. Arhipelagul, ca jurnal lapidar, se dovedește un carusel de imagini și sedimente livrești, hrănindu-se din singura certitudine: trecutul. „Arheologia” lui Radu Ciobanu se desfășoară cu rezonanțe afective, „sub steaua nostalgiei”, filtrându-și cu eleganță

combustiile.

Obsesia trecutului stăpânește acest teritoriu epic. Dacă romanul *Heralzii*, de pildă, radiografia Ardealul începutului de secol (agitând „trămbițele de argint” ale unei generații active), gazetarii fiind *vestitorii* (heralzii) noii lumi, ca „revărsare testamentară”, dacă presiunea cotidianului hrănește o viziune antierotică (înălțimea morală și zonele „infecț” coexistând), *Crepuscul* traversează, în numele orgoliului de clan, medii felurite și ne aduce în pragul „unor vremuri noi”. Un falnic bătrân, avocatul Sever Moldovanu, fost senator, se stinge odată cu „crucificarea României”, anunțând ruptura, evenimentele în avalanșă, dezorientarea, prăpădul. Retipărindu-și, în 1992, romanul *Crepuscul* (premiat în 1971 de Uniunea Scriitorilor), el recupera fragmentele eliminate de vigilenții cenzeni.

Mare cititor, bucurându-se de cărțile altora, Radu Ciobanu ia atitudine. Manifestă un *interes activ* față de problemele cetății și deplânge atrofia civică. Ca și alergia la elite, grotescul vieții publice, comunismul rezidual, nostalgia toxică etc. Însemnările sale devin „îngândurări”. Laudă *rezistența prin cultură*, câtă a fost, ca „realitate stenică” și crede că așa-zisa cultură de masă este o „scorneală ideologică”. Nu suportă inflamațiile patriotarde și ar dori o veritabilă recuperare a Sărbătorii, inclusiv prin revizitarea lui Eminescu, dincolo de crusta banalităților solemne și abundența „parastaselor”. În fine, solidar, comentează entuziast fervoarea creativă din Mitteleuropa. Este, categoric, un om al dialogului. Ca dovadă, realizează un *Dialog peste Atlantic* (2006), împreună cu fostul coleg Peter Freund, „americanul” retrăind nostalgic farmecul „insulei timișorene”, de negăsit în alte părți. Sau *Dincolo de așteptare* (2016), navigând „de la un subiect la altul”, alături de Monica Pillat, cei doi cunoscându-se „doar din cărți”. Reproșându-și că, în 1975, „a trecut” pe lângă *Nemuritorul albastru*, Nicolae Manolescu lauda această carte-dialog, observând complementaritatea celor doi „corăbieri imaginari”, navigând „melodic” de la

un subiect la altul, elanul confesiv fiind însoțit de avizate comentarii critice. Iar livrescul fiind îmbibat de amintiri. Scrisul poate fi „o stare muzicală de spirit”, îndulcind suferința. Sunt, desigur, momente de cumpănă, stârnind reflecția; suferința (adică, *harul* ei) devine un suport spiritual, permițând tandemului „să înfrunte largul”. După „plecarea” Nicoletei, devotata soție („care a fost și totuși a rămas”, cum suna o dedicație), o prezență luminoasă, protectoare în viața scriitorului, Radu Ciobanu a traversat ani grei, găsindu-și refugiul în evadările nemțești, la fiică (Lizuca). În tristețea unor ceasuri crepusculare, contemplând vraful cărților necitite, explorând, prin romanele sale, un trecut „mereu semnificativ”, Radu Ciobanu și-a desfășurat viziunile într-un timp revolut, palpând, de fapt, *temele existenței*. Inevitabil, tema călătoriei existențiale se plachează pe cea a așteptării, pândită, îmblânzită, râvnind *ceasul cel bun* („ceasul facerii”). Or, credincios regimului diurn, cu orar de „beamtă conștiincios”, încordat și sceptic, cu adaptări și replieri, Radu Ciobanu încearcă să împace lucrarea misterului cu treptele înțelegerii; pare chiar, episodic, a se lecu de prozaism, sub presiunea „imboldului aerian” și a „mostrelor onirice”, livrate de imaginativa Monica Pillat, cu acces la trăiri înalte, desfășurând viziuni în plasmă mitică. Dar prozatorul, pe urmele lui Kundera, rămâne „un explorator al existenței”, refugiat în Istorie, diseminat în puzderia de „euri experimentale” (personajele), îmbrățișând un caracter polemic disimulat. Încercând a-și proteja o operă nepătată, fără a culpabiliza, excesiv, vremurile. Acel „exotism temporal”, mereu pomenit, învederează că romancierul a fost anexat, irevocabil, seriei „istorice”, înțeleasă ca „opțiune definitivă”.

Scriind despre *Arhipelagul* (la o a doua ediție, trasă, în 2015, la Limes, cu mici adăugiri și rezeccții), Mircea Anghelescu nota, încântat, că e vorba despre o carte fermecătoare, aparținând unui rafinat memorialist, resuscitând și ordonând – retras în umbra trecutului – șuvoiul amintirilor, pe traseul devenirii unei personalități. Radu Ciobanu, scria ferm criticul, rămâne „unul dintre cei mai personali și mai importanți prozatori ai generației sale”, „cu un loc consolidat (subl. n.) în istoria romanului românesc contemporan”. Din păcate, lucrurile nu stau chiar așa, recunoașterea, deși întrutotul meritată, întârzie. Tot Mircea Anghelescu, prefăcând a doua ediție, revăzută, a *Heralzilor* (ICR, 2017), nu ezita a-l califica drept „un mare roman”, văzând în autor un „puternic creator de lumi”, împăcând *harul* narativ cu o crâncenă documentare. În fond, și memorialistica sa, dezvăluind un „poet al amintirii”, chiar pigmentată cu obsesive inserții privind caznele scrisului, tot o *ieșire din timp* propune.

Cine a cercetat însemnările sale, va descoperi, la tot pasul, *profesionistul*; el se întreabă, frisonat, asupra rosturilor literaturii terorizat de zădărnicia unor pagini, trăiește „în miezul infernului literar” și face eforturi de repliere, urnește greu un nou capitol, se simte „stors”, încearcă să-și limpezească potopul de gânduri, acuză „golul” dintre două cărți (una încheiată, cealaltă incertă), vizitează librăriile și e mândru de agoniseală, se răsfăță citind și notând cu hărnicie. De fapt, urmează – anticipând – sfaturile prietenului Freund, mândru de „identitatea timișoreană”, testând „adaptarea creativă la mediu”. Iar paginile sale „îngândurate” par a-i da dreptate lui Laurențiu Ulici, criticul observând că Radu Ciobanu e ancorat în „subspecia romanului biografic”, împăcând anecdotică și reflecția. Cronicar al Ardealului idilic, *prozatorul-arheolog* urmează o linie ardelenescă încastrând topografii timișorene și voiajuri mitteleuropene, convins că importante cu adevărat sunt amintirile pe care le lasă cărțile. Și că „lecturile empatică” (v. *Între dezastre și miracole*, 2014) ne conduc înspre „un nou rost”, vestind o întemeiere, rămânând, cu vorbele lui Milan Kundera, „un explorator al existenței”.

Prozatorul încercase să-și ordoneze arhiva („vraiște”, recunoștea). Recentul volum, *Efemeride de tinerețe* (ca „Jurnal selectiv”), acoperă intervalul 1971-1977, adică anii debutului și consacrării literare. Radu Ciobanu se apropiase, ezitant, de Jurnal (în 1966), dar, treptat, a descoperit rolul său terapeutic și defulatoriu. Încât, iată, Jurnalul devine o *necesitate*, eliberându-l de niște „tensiuni trecătoare”, limpezindu-i gândurile și suplinind „plăcerea de a scrie” atunci când simte că scrisul „nu merge”. Fiindcă prozatorul asta își dorește: „să se vadă” scriind. Tabietgiu, „iremediabil provincial”, atras de proiecte ademenitoare sau sustras de la masa de scris de „agitația culturoidă”, Radu Ciobanu rămâne același: un profesionist, de verticalitate morală, pentru care literatura este „expresia unor credințe”.